

MINDSZENTHI GÁBOR NAPLÓJA

1540-ben megértette volt még Budán való létiben mű kegyelmes urunk János király ő felsége, hogy Erdélyországban való vajdái Mayláth István és Balassa Imre uraim ő kegyelmek ingadoznának hűségekben, és hogy Ferdinandus német király ő felsége, emberei által és főképpen szász uraimék által őket mű kegyelmes urunktól elcsábítani igyekeznék. Hivatá is tüstént Verbőcz uramat ő kegyelmét mű urunk ő felsége; mondaná: mi bizonyos hír lönne felőle. Cancellarius [Verbőczi] uram ő kegyelme tüstént megjöve urunkhoz, tanácskoznak is együtt délelégig; azután egybe híván a többi urakat, megjöve az bizonyos hír Erdélyből, hogy vajda uramék csufosan elpártoltak volna urunktól, megadván hűtöket Ferdinandus német királynak; volt is nagy zugás az udvarban, mert bizony nagy dolog meghütt királyát, urát elhagyni.

Más nap, vasárnap urunk ő felsége Izabella asszony nyal szent misét hallgatván az nagy templomban, ahétatosan imádkoztak vala; de asszonyunk, királynénk Jaksith Ilona asszonyommal ő kegyelmével elébb mene ki a templomból, nagyon lévén már akkor viselő, és tovább az térdeplést, imádkozást ki nem állván. Kisérte vala ki asszonyunkat, királynénkat cancellarius Verbőcz uram és Eszek uram, kik midőn kimennének az templomból, és az sok nép látná királyné asszonyunkat jöni, nagy örömhang lön és kiáltás, mondván: «Adjja isten, hogy legyen magyar hazánknak magyar királyfia; ne szoruljunk más nemzetre, és ne haljon ki magyar vér!» Így méne haza az Mátyás király palotájába vissza királyné asszonyunk ő felsége; jobban is lön nemsokára. János király urunk ő felsége ámbár nyavalyás lenne már, de kihallgatta végig a templomban az szent misét; történt

vala akkor illy dolog pedig, hogy midőn az pap, budai prépost uram elvégezné szent áldozatját, és király urunk ő felsége már ki akarna indulni maga is az templomból, a gyortyák csak egyszerre magoktól kialuvának a nélkül, hogy valami szél futt volna, vagy pedig valaki hozzá járult volna; ezt magam is láttam – nagy csuda dolgot, de mű kegyelmes urunk ő felsége nem láthatta, miért hogy már az ajtó felé fordult vala; nem is mondtuk neki soha ez dolgot, mert már erősen elbusult vala az erdélyi hírek miatt, és nyavalyás is vala már, mert akkor is szinte szédülve mene ki; mű is nem kevésbé megháborodánk ez nagy csuda dolgon; hallám is vala hátam megett mondani: bizony vége nekünk. De a sok nép szemeit az királyra függesztvén, nem látja vala az oltáron történt csudát, mert szeretik vala nagyok, kicsinyek mind az királyt, urunk ő felségét, és sajnálják vala nyavalyás voltát.

Ezeknek utána haza menyünk vala az királylyal ő felségével, és egybegyülenek az urak az királyi palotában; lőn is akkor hosszas tanácskozás az dolgok felől, legelőbb beszélgetvén az Váradon tett kötésről; ez sok beszédnek is ada akkor okot, miért hogy bizony ez dolog az országnak eleibe még ekkedig nem bocsátatott; Ferdinandus német király pedig ezen kötést megzavarta azzal, hogy vajda uramékat, kik Erdélyben valának sok szép erős várak és jószágok birtokában, elcsábította urunk ő felsége hütétől. Valának is sokan, kik királynak ő felségének szemire hányták, hogy olly semmi, sohuni oláh embernek, mint Mayláth uramnak ő kegyelmének annyi hütöt, jószágot, méltóságot adott, bizony más ember inkább megérdemlette volna ez tisztet. Látván pedig az urak, mi veszedelemben lennének a dolgok, mivel ez hazának szép erős várai és végbástyái: Almás, Léta, Diód, Fogaras, Déva és mások az hitesegett emberek markában valának és miért hogy szász uramék ő kegyelmek inkább huzódnának Ferdinandushoz eleitől fogva, az király urunk ő felsége, mű kegyelmes urunk egyezéséből elhatározzák: hogy Török Bálint uram és Petrovics Péter uram tüstént jó válogatott hadakkal, népekkel induljanak meg a vajda uramék ellen Erdélybe. Azonközben meghozák mind török császár mindpedigfrancia király leveleit, mellyekben nagy ígéretek tétettek királyunknak ő felségének; segítséget is ígértenek vala néki, melly dolog nagy örömet is okozza az udvarban. Meghozák akkor azon hirt is, hogy Mayláth uram Fogaras várát megerősítette volna, és oda akarná magát huznia, sokat bízván ezen várnak falaiban, és a szász uramék ígéretiben. Eljőve is szinte ez órá-

ban Andrási Menyhárd uram Gyulafejérvárról, és elé beszélé nekünk amaz agyafurt Mayláth uramnak sokféle practicáit, és hogy már német népeket is várna bé Erdélybe. Jöve pedig ezközben parancsolat török császártól, hogy király ő felsége, mű kegyelmes urunk Péter [moldvai] vajdát, ki Csicsó várában tartózkodik vala, küldené vissza császárhoz.

Miért pedig ez dolgok mind olyanok valának, mi miatt János királynak sietni kell vala Erdélybe, mű azért Isten segítségével neki készülénk ez nagy utnak; volt is sok busulás az udvarban, mert királyné asszonyunk betegsége és királyunk urunk ő felsége nyavalyás volta sok gondot okozza szegény fejünknek; nem is volt éppen beteg János király urunk, mert nagyon jár vala dolgában, de ereiből kezd vala már kifogyni; keveset is jár vala ki palotájából, gyakran panaszkodván, hogy szédülne néha, és nehéz volna az mellye. Egyszer megkivánta vala szegény az asztalán ebéd közben az veres budai bort, mellyet eddig soha sem ivott vala, és monda nékem: «Lám Kegyelmed! iszszuk már az veres bort is, mert maj kikopunk borból, ha Erdélynek indulunk, az hol Mayláth uram kipusztított várainkból és bizonynal pinczéinkhez is nyult, mert szereti ő kegyelme a jó bort; tudja meg te Kegyelmed: hogy az oláh az mig szegény, addig csak az korcsmában iszik bort, ha van miből, de ha nagy ur lesz, akkor asztalán tartja drága pinczejét.» Sok tréfát is üz vala az király urunk ő felsége az napon, és midőn kérdeztetnék, minő szablyáját parancsolná ő felsége utra elvinni, ezt felelé: «Bizony látja Isten lelkünket, hogy kívánnók, hogy mint keresztény király szablya nélkül mehetnénk Erdélybe, de vajda uramék szablyával várnak reánk, azért mű is üres oldallal neki nem indulhatunk; de kössétek te Kegyelmetek azon szablyámat fel, kivel paraszt Dózsa uram ellen hajdon hadakoztunk, mert nem érdemel ennél többet Mayláth uram hitván feje.»

Itt lévén már az nagy böjt, és az utat sem halaszthatván tovább, minekutána az királyné asszonyunkkal ő felsége minde- nekről bővségesen szólott volna, oktatta volna is mit tégyen, ha ne talán az alatt valami véletlen történnék, egy öreg csomó irást adott által ő felsége, mű kegyelmes urunk asszonyunknak; mondják, testamentuma lett volna, de azt mű nem hisszük, hiszem csak Szász Sebesen tette meg ezt későbbre az mint tudjuk; de mondák az többiek, hogy ezen csomóban lett volna az váradi tractáról szóló irások és levelek. Tudom azt is, hogy elindulásunk előtt való pénteken pecsételte meg cancellarius

uram és György fráter barát [Martinuzzi György váradi püspök] ez csomót, és midőn az palotába bémentem volna, mondá nekem ő felsége: «No Gábor uram, gondoskodtunk mindenekről, te Kegyelmedről is; kit, ha Isten után megérkeztünk Erdélybe, vissza küldünk asszonyunkhoz; ha meghalunk, lesz asszonyunknak gondja te Kegyelmedre.» Az mű kegyelmes királyunk ez beszédére midőn sirásra szinte fokadnánk, monda: «Ne féljen te Kegyelmed, mert halálunk előtt még sok igazitanunk való vagyon, és isten ő kegyelme még napjainkat meg nem szakasztotta, érzünk még annyi erőt mű magunkban, hogy jámbor szolgálóinkat megjutalmazhassuk, és gonosz szolgálóinkat megbüntethessük; nem is kívánunk azon túl élni, légyen az ő szent akaratja.» Ezt mondván, mint egy elfáradtan leül vala ő felsége az öreg székre, és hosszason nem szól vala; akkor láttuk legszembetűnőleg ő felsége gyengülését, és midőn karját a székről lebocsátaná, szinte elveszté öreg arany gyűrűjét, kit György barát fel fogván és vissza adván, mondá neki ő felsége: «Drága ez az gyűrű mű nekünk és országunknak, de ennél még drágább kincsel bizzuk meg majd te Kegyelmedet;» és ezzel elbocsáta mű bennünket ő felsége, de jobban lőn, mert délután lóháton jár meg az várat, és igen nyájasan beszél vala az sok néppel, ki körül vévé ő felségét, hogy jámbor királyát elutazása előtt még megláthassa.

Másnap elindulának Budáról az király társzekerei és háttas lovai sok néppel; akkor történék az, hogy Geszthi uramat elkapván az ló, szinte az Dunába ugra, és szinte oda vesze; az mit ő felsége megtudván, mondá az ifiú ur Losonczi uramnak: «Lám te Kegyelmed! Geszthi uramnak igen sok az tüze, azért itatta meg Isten ő felsége vélle az vizet; vigyázzon te Kegyelmed is, ne hogy az nagy tűz miatt Dunára kellessék te kegyelmedet küldenünk.» Jól is mondta ő felsége, mert Losonczi uram igen is házsártos, az mi miatt ez előtt Egernél szinte oda vesze feje.

Ezközben sok beszédek lőnek az udvarban, és az népek között, sokan erősítvén, hogy ő felsége bizony Budára többé vissza nem jőne, mert látható vala már gyengülése, de ez akkor onnan lehetett, hogy ő felsége ez napokon szörnyü keveset alutt, gondoskodván szorgalmasan az ország minden dolgairól, és nyughatatlan lévén a jóvendőről.

Másnap el nem indulhattunk vala még, ámbár ő felsége akarta volna, mert bizonyos hírek jőnek vala Lengyelországból, hogy franczus király embere maholnap megjőne Budára; meg

is jön vala az nap estve felé franczus ember Lekró uram, kivel ő felsége később estvig titkon tractál vala; ez beszéli vala Károly császár nagy betegségét, és az római szent pápa udvarának ez iránti nagy örömét, miért hogy az kardináloknak nagyobb része nem szereti vala Károly császárt, Ferdinandusnak bátyját; azt is beszéli vala mint bizonyost, hogy Ferdinandus német király alkudozik már az törökkel az békesség iránt, és hogy Ferdinandus ezen békességbe az velenczéseket is belé akarná huzni, az mire az török kevés kedvet mutatna, és hogy Károly császár is azon törekednék, hogy az velenczések ebből kimaradjanak, nekiek igérvén alattomban Kremont és Geradát.

Másnap utoljára egybe gyülenek az urak urunk ő felségénél, és határozának szükségesnek lenni az franczus királyhoz egy különös követet elküldeni, és ezen tisztet cancellarius uramra akarák bizni; meg is lön az egyezés, de soha sem tudom miben mult ez dolog, mert cancellarius uram el nem mene Franczországba, hanem Statilius János [Statileo János erdélyi püspök] uram küldeték ez küldöttségre, ki nagy tisztos, jámbor ur lévén, mondják, királyné asszonyunk kérésére nagy nehezen azután nem sokára felvállalá magára ez küldést; lön is akkor nem is kicsin harag György frater barátira, miért hogy gondolták vala, hogy ő fordította volna el királyunk ő felsége elméjét cancellarius uramtól; nem is szeretik vala az király cselédi az barátot, miért hogy már az előtt nem sokkal sok dologba mártotta vala az barát kalánját. Ezen embert is porból emelé ki királyunk ő felsége; adja isten, meg ne csaltakozzék benne ő felsége, mert bizony eddiglen sokan csalták vala meg jámbor istenfélő urunkat ő felségét.

Jövének penig ez alatt újabb hírek az vajdák felől; azért nem sokára megindula velünk a király ő felsége, harmad nap bucsut véve asszonyunktól, ki nehezen viselé vala ez megválást; a sok nép pedig kíséré vala ő felségét szinte Szeged feléig, de ott ő felsége elbucsuzván sok magyar uraktól, kik ötet kísérék vala, haza bocsátá őket, és utját megváltoztatá, Gyalu felé sietvén az ott lévő táborba, az hol cancellarius uram, Petrovics Péter uram, Vrantzus [Verancsics Antal, későbbi esztergomi érsek] uram, és az több fő urak is megérkezének vala. Lön is vala király ő felségének nem kicsin bosszankodása, mert ott hallja vala, hogy Török Bálint uram és Petrovics uram Balassának két öreg várait: Diódot és Almást elfoglalták vala és porrá ronták vala; az jámbor király nem akarja vala akkor még ugy annyira megbüntetni Balassa uramat, remélvén, hogy lejövetele után talán csak

meg tér, de ezképpen füstbe mene ő felségének jámbor keresztény szándéka. Ekkor megijedvén Mayláth és Balassa uramék, feleségeikkel, gyermekeikkel és cselédeivel nagy futton futának Fogarasba, ott keresvén magoknak menedéket, mert már nagyon kétes volt állapotjok; szász uramék is megszeppenének nagyon, mert az várt és kért német segítség csak nem jöve el, és keresék vala újra királyunk ő felsége kegyelmét. «Ilyen volt ez előtt is ez az pórnép; oda hajlik az merre az szél fuv; ma jőjön az török, és megcsókolja kaftányát; holnap jőjön az magyar, annak hizelkedik; holnap után penig jőjön az német, azt áldja; örökké csak maga hasznát keresvén, hazáját ha kell, el is tagadja.» Ezek valának ő felsége szavai akkor, midőn ez hírek az táborba jövének.

Ezeknek utána gyűlést hirdetvén ő felsége Thordára, maga is oda elmene, de akkoron már látszott erősen urunkon ő felségén nyavalyás volta; jár vala ugyan még, de lábait gyakran fájtatván, jókor fekszik vala le. Akkoron történék penig meg, hogy Balassa uram megbánván bolond tetteit, kereste vala ő felsége ujoni kegyelmét; el is küldé előre Kereszturi uramat az udvarba, hogy engesztelné meg ő felségét; ír is vala György barát uramnak, hogy nyerné meg urunkat és jámbor szivét. Maga eleibe is bocsátá urunk ő felsége Kereszturi uramat, és az urak előtt így felel vala: «Értjük ő kegyelme kérését; bár adta volna isten, hogy ő kegyelme ez kérésre soha se szorult volna. Okunk volna ugyan ő kegyelmét keményen megbüntetni, mert háládatlan vala hozzánk, de megtekintvén némelly hiveink kérését, hajlandók vagyunk ő kegyelmét kegyelmünkbe vissza fogadni ha megtér, és mű nekünk több busulást nem okoz; tessék ő kegyelmének münket ez ország szine előtt megkövetni, és tapasztalni fogja, hogy kegyelmünk nagyobb mintsem az ő bűne. Isten te Kegyelmeddel!» Ezzel bocsátá el az jámbor, istenfélő király Kereszturi uramat.

Ezeknek utána jövének Thordára némelly szász uraimék is, még az gyűlés előtt bémenetelt kérvén ő felségéhez; de cancellarius uram bé nem akarja vala őket eresztetni, mondván: nem érdemlik te Kegyelmetek, hogy béjelentsem. Voltanak is sokan az urak közül, az kik élesen mondják vala nagyon: mi féle szélfuvalá ti Kegyelmeteket ide? Voltanak egyéb beszédek is, kin szász uramék igen is megbusulának; elmenének ez okon György barát uramhoz, szép ajándékot is hozván néki kérik vala ötöt: engesztelné meg urunkat. De urunk ő felsége fülébe menvén ez dolgok, mondja cancellarius uramnak: bocsássá bé

te Kegyelmed őket szegényeket; nem taszithatjuk el őket műtőlünk; légyen rajtok is irgalom, Béjövének is szász uraim urunkhoz, és mentegetni kezdék magokat hosszasan; az mit elunván ő felsége, – mert éppen nyavalyás vala – mondá; «Többet hallottunk te Kegyelmetekről, mint sem te Kegyelmetek beszélni tudnának; már most is igen is sokat hallgattunk, mert hajlandóbbak vagyunk az kegyelemhez, mintsem az hosszas beszédhez; tudja te Kegyelmetek mit szoktanak azokról mondani, kik sokat beszélnek? – Tegyenek is te Kegyelmetek már valahára egy ollyat, kiből megláthassuk, hogy te Kegyelmetek hív, jámbor és hűttartó szolgálaim; így részünkről is megleszen az kegyelem.»

Az gyűlés napjára pedig eljőve Balassa uram is egy sárga lovon nagy alázatosan Kereszturi urammal együtt; szolgálait az Keresztesmezején hagyván. Voltanak mint egy tizen. Eljövén pedig az palotára, az hol sok számos urak és népek valának, térdet hajtott és engedelmet könyörgött könnyes szemekkel urunktól ő felségétől. Ő felsége mondá pedig néki; «Keljen fel te Kegyelmed előttünk, mert istenek nem vagyunk; lám kardot nem öltünk magunkra, miből ítélheti te Kegyelmed, hogy az irgalomtól és kegyelemtől nem vagyunk idegenek; az áruláshoz hozzá szoktunk már ugyan, az mint te Kegyelmed is tudhatja az multakról, de azért ne higye te Kegyelmed, hogy szívünk, lelünk az ez iránti fájdalomtól elszokott volna. Isten tölt ez órában balzsamot szívünkbe; kenje te Kegyelmed keze azzal ezután sebeinket, hogy az multról elfelejtkezvén, ez óráról kegyelmesen megemlékezessünk.» Így bocsátá el az jámbor király megtért szolgálját.

Urunknak nyavalyája ezeközben mind inkább terhesedvén; vége is lévén majd az thordai gyűlésnek: elküldöttek az urak münket Gyulafejérvárra előre, hogy urunknak ő felségének az számára készítenők ott el az szállást; el is indultunk tüstént, de az nagy zápor mia az nap csak Tövisig meheténk vala, és ott találkozunk vala Eszek urammal ő kegyelmével, ki meghozá az hirt, hogy Majláth uram Fogaras várát miképp erősíti vala, és az brassai uramékkal alattomban miképp practicál vala.

Más nap délre Gyulafejérvárra megérkezénk, és mindent gyarló értékünk szerént az legjobban elrendeltünk vala.

Vége lévén az gyűlésnek, eljőve urunk ő felsége is Fejérvárra nagy lassan; de jaj, hogy vala megváltoztatva szegény urunk képe! Nem is marada ott hosszason, mert javasollják

vala az urak ő felségének, hogy jó volna az levegőt változtatni, rossz lévén Fejérvárat az sok sáncz miá és viz miá az levegő. Azért elindulánk julius első hetében Szász Sebesre. De ott mind gyengébb gyengébb lött jámbor urunk; meg is busulának ezen erősen az urak; sokat is tanácsolkodtak vala magok között arról, hogy mit tegyenek, ha az véletlen halál meglátogatná jámbor urunkat. Valának pedig az fő urak közül ezek ott: Verbőcz István uram, Török Bálint uram, Petrovics Péter uram, Eszek János uram [pécsi püspök], Vrantius uram és György frater barát uram.

Azonközben megjőve Budáról az bizonyos hir, hogy királyné asszonyunknak julius 7-én fia született légyen. Ez hirre urunk ő felsége lóra ülvén, nem tekintvén veszedelmes nyavalyás voltát, kimene az városból az táborba, az hol is az hir már elterjedt vala. Vala is az nap nagy öröm városban, táborban, mert szeretik vala az népek az jámbor királyt, mü kegyelmes urunkat.

Estve felé pedig vissza jövén az városba, midőn urunk lováról le akarna szállani, szegény urunk igen nagy nehezen jöhetett le az lóról; ott állván pedig az urak, mondá nékiek vidám arczával: «No atyámfiai, nagyon megnehezedtünk, de nem is csuda, mert már gyermekünk is nyomott gondot nyakunkra; de te KeGYelmeTEK segítségével már csak ezt is elhordozzuk.»

Jár vala pedig az is akkor urunknek eszében, hogy Budára menne fiát meglátni, de más nap olly nyavalyás lött urunk, hogy fel nem kelhete. Az nap pedig bennünket rendre magához parancsol vala, és beszél vala bőven mindenekről. Más nap pedig rosszabbul lévén urunk, magához parancsolá György barát uramat, kivel is igen hosszason tractál vala az országról, fiáról és az jövendő dolgokról. Ezeknek utána béparancsolá személyünket magához; mondá: «Te KeGYelmed készüljön, mert ígéretünk szerint küldjük te KeGYelmedet Budára; mondja KeGYelmed ott: rosszul vagyunk ugyan, de ha Isten meggyógyit, meggyünk majd mü is Budára.» Ez szavak után megfordulván nagy nehezen urunk, mondja azután ezt: «Vagy halva Székesfejérvárra, az hol élve koronánkat kaptuk.» Ez szavak után elhallgata urunk, és nem sokára ezután halljuk vala mondani: «Uram segits! Uram segits!» – Visszafordulván pedig egy fertály mulva int vala urunk, hogy adnék vizet, de nem ivott, ámbár nagy melege vala.

Harmad nap reggel hivatá magához urunk az urakat; inti vala őket az egyességre; ajánlja vala nekik hazáját, feleségét,

gyermekét; fő bizodalját pedig György barát uramban vetvén, reá bizá gyermeke dolgát.

Másnap szent mise áldozatját kívánván urunk, felállítaték szobájában a szent oltár, és midőn már György barát készen várná az gyortyáknak meggyujtását– mert ő mondja vala az szent misét – hosszason nem akartak azok meggyulni. Ennek-utáná alunni kívánt az urunk, de nem allhatott; nem szólott szinte többet haláláig, és nyolc kinos napok után, július 21-ik napján meghala jámbor urunk szép csendesen.

Ez lön vége jámbor magyar királyunknak, kit minden népek siratnak. Mü pedig még az nap az urak rendeléséből – jámbor szegény urunk többszöri igéreti szerént, – az levelekkel Budára indultunk, ez szomorú gyászhir megvitelére.